

بیمه مسئولیت در حسابداری

مهسا رضایی راد^۱

چکیده

با توجه به اینکه گزارش های حسابرسان مورد استفاده سرمایه گذاران و سهامداران در تصمیم گیری اقتصادی آنها قرار می گیرد و ممکن است به خسارت های مالی جبران ناپذیر موسسات حسابداری و حسابرسان منجر شود، بیمه مسئولیت حرفه ای حسابرسان اهمیت و ضرورت پیدا می کند. بیمه مسئولیت حرفه ای حسابرسان باعث افزایش کارایی و دقت در فعالیت های حسابداری و بهبود تخصیص منجر می شود.

واژگان کلیدی :

حسابرسی، بیمه، بیمه مسئولیت، مسئولیت حرفه ای

^۱ دانشجوی کارشناسی پیوسته دانشگاه خوارزمی، دانشکده مدیریت - مدیری بیمه

مقدمه:

یکی از ابزارهای توسعه صنعت بیمه آن است که بدین دلیل انواع بیمه های مورد نیاز جامعه طراحی و ارائه می شود و همچنین باید اقداماتی به منظور آگاهی و آشنا کردن مردم با نیازهای بیمه ای و مزایای پوشش آنها به عمل آید.

بیمه مسئولیت حرفه ای حسابرسان یکی از پدیده های جدید است که در بیشتر کشورها اجرا شده اما فعلا در ایران اقدام خاصی در مورد آن صورت نگرفته است.

بیمه مسئولیت

بیمه مسئولیت مدنی، قراردادی است که به موجب آن، بیمه گر در برابر دریافت وجهی که حق بیمه نامیده می شود متعهد می گردد. در صورتی که بیمه گذار به دلیل ارتکاب فعل زینبار از سوی خودش یا افراد تحت تکلفش و یا از سوی خلاصه و کارکنانش ملزم به جبران خسارت شده مسئولیت او را بیمه نماید.

انواع بیمه مسئولیت**الف) مسئولیت اخلاقی**

مسئولیت اخلاقی زمانی به وجود می آید که انسان مرتکب گناه شود و مسئول اخلاق کسی است که در مقابل خدا یا وجدان خود احساس مسئولیت می کند. خدا و وجدان، کسی را که اعمال و تکالیف خود را با حسن نیت و با دقت کافی انجام دهد مسئول اخلاقی نمی شناسد. برعکس اگر فعلی از روی سوء نیت انجام گیرد مرتکب آن مسئول خواهد بود.

بنابراین به محض اینکه گناهی رخ دهد مسئولیت اخلاقی تحقق پیدا می کند خواه عمل موجب زیان دیگری شده باشد یا نشده باشد در صورتی که در مسئولیت قانونی اینگونه نیست.

ب) مسئولیت قانونی

در مسئولیت قانونی که قواعد حقوقی جز هدفی جز تنظیم روابط انسانها در اجتماع ندارند، این مسئولیت بدون وجود خسارت و زیان افراد یا جامعه تحقق پیدا نمی کند. البته نباید قواعد حقوقی را از اصول اخلاقی دور دانست بلکه برعکس. قانون گذاران می کوشند که در این زمینه اصول اخلاقی را در تدوین قانون مراعات کنند.

مسئولیت مدنی در برابر صاحبکاران

مسئولیت قانونی حسابرسان در برابر صاحبکاران به موجب قوانین کشور ما عموماً در حیطه مسئولیت قراردادی قرار می گیرد. مسئولیت قراردادی چنانکه قبلاً بیان شد عبارت است از التزام متعهد به جبران خسارتی که در نتیجه ی عدم اجرای قرارداد به طرف او وارد می شود. این التزام در صورتی است که متعهد در عدم اجرای عقد مقصر باشد و اگر متعهد ثابت کند که حوادث خارجی و قهری مانع از وفای به عهد شده است از الزام به جبران خسارت معاف می گردد.

تعهدات حسابرس که بایستی در قرارداد با صاحبکار گنجانده شود مطابق استاندارد های حسابرسی لازم الاجرای کشور به شرح زیر است:

- ۱- انجام حسابرسی صورت های مالی بر اساس استاندارد های حسابرسی
- ۲- گزارش اشتباهات یا تحریف های با اهمیتی که در صورت های مالی کشف می شود.
- ۳- اظهار نظر درباره صورت های مالی (گزارش حسابرس)
- ۴- گزارش جداگانه نقاط ضعف با اهمیتی که در سیستم های حسابداری و کنترل داخلی واحد مورد رسیدگی کشف می شود.

در صورتی که در نتیجه تخطی حسابرس از انجام هر یک از تعهدات فوق خسارتی متوجه صاحبکار گردد، مشارالیه می تواند خواهان التزام حسابرس به جبران خسارت واره از دادگاه گردد. (خسارت وارده ممکن است به واسطه از بین رفتن مالی یا فوت شدن منفعتی حاصل گردد) این التزام در صورتی که حسابرس در عدم اجرای تعهدات مقصر باشد انجام می شود. نمونه هایی از مواردی که ممکن است به اقامه شکایت از سوی صاحبکاران علیه حسابرسان شود به شرح زیر است:

عدم کشف اختلاس کارکنان صاحبکار.

عدم ارائه به موقع گزارش حسابرسی و در نتیجه آن از دست دادن یک موقعیت استفاده از سرمایه گذاری خارجی. اظهار نظر نادرست حسابرس که موجب معلق شدن معاملات سهام در بورس اوراق بهادار شود. در صورت اثبات تقصیر حسابرس اگر او نیز متعاقبا بتواند ثابت کند که حوادث خارجی و قهری مانع از اجرای تعهدات شده است از الزام به جبران خسارت معاف می گردد. همچنین اثبات سهل انگاری متقابل صاحبکار نیز می تواند به تقلیل خسارت و انتقال قسمتی از آن به عهده صاحبکار منجر گردد. مثلا اگر کوتاهی حسابرس در کشف سوء استفاده ای که از وجوه نقد شرکت طی چند ساله صورت گرفته اثبات شود، حسابرس نیز می تواند با استناد به نامه مدیریت سالهای مزبور اثبات نماید که صاحبکار نیز به علت عدم توجه به مفاد آن و رفع نقاط ضعف کنترل داخلی در صورت پذیرفتن این امر مقصر بوده است.

ملاحظات خاص پیرامون مسئولیت مدنی حسابرسان در ایران

شرایط خاص مسئولیت مدنی حسابرس در ایران در مقایسه با سایر مسئولیت های حرفه ای و شغلی ممکن است برای افراد شاغل در حرفه مشکلات بفرنجی ایجاد نماید. یکی از این شرایط تنوع و تعدد فوق العاده ای افرادی است که به نتیجه فعالیت حرفه ای حسابرسان یعنی گزارش حسابرسی اتکا می نماید و دیگری نحوه تشخیص تقصیر حسابرس در انجام وظایف محوله است.

استفاده کنندگان بالقوه از خدمات حسابرس طیف گسترده ای از افراد ذینفع و ذیعلاقه شامل سرمایه گذاران بالقوه و بالفعل، مشتریان، اعتبار دهندگان، دولت، بورس اوراق بهادار، کارکنان موسسات، مدیران، پذیره نویسان سهام و... را در بر می گیرد. لذا در صورتی که حسابرس کار خود را با سهل انگاری و بدون توجه به استاندارد های حرفه ای انجام دهد، ممکن است که گروه کثیری متحمل خسارت مادی یا معنوی شوند. پس لازم است ضوابط و مقرراتی برای روشن شدن این مسئله که حسابرس در شرایط کاری مختلف ممکن است که در برابر عده نامحدودی از آن برای حسابرسان، علاوه بر اینکه این حرفه را به شغلی با ریسک پذیری بالا تبدیل خواهد نمود، توانایی کسب اعتبار و اعتماد جامعه برای حرفه نیز کاهش خواهد یافت.

مسئله دیگر این است که حسابرس به چه دلایلی ممکن است در معرض ایجاد مسئولیت قانونی قرار گیرد. مطابق بندهای ۱۱ و ۱۲ بخش ۲۴ استانداردهای حسابداری ایران، مصوب کمیته فنی سازمان حسابداری:

به دلیل محدودیت های ذاتی حسابداری، این خطر اجتناب ناپذیر وجود دارد که موارد ارائه نادرست صورت های مالی به دلیل وجود تقلب و اشتباه کشف نشده باقی بماند. کشف بعدی چنین مواردی، به خودی خود، نشانه کوتاهی حسابرس در به کارگیری اصول بنیادی و روش های اساسی حسابداری نیست.

کفایت روش های حسابداری اجرا شده در شرایط موجود و متناسب بودن گزارش حسابداری با نتایج حاصل از اجرای آن روش ها، رعایت شدن یا نشدن اصول و روش های مزبور را مشخص می کند چرا که حسابداری حتی اگر طبق استاندارد های حسابداری به درستی برنامه ریزی و اجرا شده باشد، باز هم با این خطر اجتناب ناپذیر رو به رو است که پاره ای موارد ارائه نادرست صورت های مالی کشف نشده باقی بماند. بنابراین می توان گفت که تعهد حسابرسان در انجام وظایفشان تعهد به وسیله است و نه تعهد به نتیجه یعنی اگر کار به نحو مناسب برنامه ریزی و انجام شده باشد، حتی اگر کلیه تحریفات عمدی یا سهوی صورت های مالی نیز کشف نشود نمی توان حسابرس را به کوتاهی یا سهل انگاری در انجام وظایفش متهم نمود. اما بررسی کفایت رسیدگی ها در شرایط موجود نیز امری پیچیده و مستلزم برنامه ریزی های دقیق و همه جانبه کارشناسی است. بنابراین در صورتی که ضوابط قانونی مشخص برای ارزیابی دقیق نحوه انجام کار حسابداری تصویب گردد، علاوه بر اینکه بررسی دعاوی مربوط به مسئولیت مدتی حسابرسان در دادگاه ها با مشکلات کمتری رو به رو خواهد شد، حسابرسان نیز می توانند با رعایت ضوابط مزبور پوشش ایمنی مناسبی برای خود در برابر دعاوی قانونی احتمالی ایجاد نمایند.

مسئولیت کیفری حسابرسان در ایران

مطابق تعریف ارائه شده از مسئولیت کیفری در ترمینولوژی حقوق، مسئولیت کیفری یا جزائی، مسئولیت مجرمان است که در قانون جزا مصرح باشد و نشان آن کیفر دیدن است. این واژه در برابر مسئولیت مدنی استعمال شده است.

بیمه مسئولیت حرفه ای

بیمه یکی از بهترین ابزارها در برخورد با ریسک است. بنابراین، بیمه مسئولیت حرفه ای می تواند در امر مدیریت ریسک حرفه ای افراد، از جمله حسابرسان، کمک شایانی کند. مسئولیت قانونی حسابرسان به ویژه مسئولیت رفتار حرفه ای آنها بسیار مهم است، زیرا تعداد بالقوه زیان دیدگان از عملکرد نادرستشان، از سایر حرفه ها از جمله پزشکی و وکالت بیشتر است. هزاران سرمایه گذار یا اعتبار دهنده ممکن است حسن شهرت از قصور حسابرسان در ایفای وظایفشان متحمل زیان شوند همچنین این قصور ممکن است که حسن شهرت آنها و جامعه حرفه ایشان را که شرط بقای حرفه است، به شدت به خطر اندازد.

بر اساس نظر صاحب نظران، از جمله شاخص های توسعه، میزان پیشرفت و تکامل حسابداری و نظارت مالی در کشور هاست. بهترین الگوی پیشرفت در این رشته، ارائه خدمات حسابداری و حسابرسی در چارچوب تشکل حرفه ای و بر اساس پشتوانه قانونی است اما این امر باعث به وجود آمدن ریسک جدیدی، به نام ریسک مسئولیت حرفه ای خواهد شد. این ریسک برای تشکل مذکور و تک تک اعضای آن بسیار مهم است، زیرا اگر با آن مقابله درست نشود می تواند اعتماد جامعه به حرفه را به خطر اندازد، در حالی که بقای این مجموعه در گرو همین اعتبار و اعتماد جامعه است.

بنابراین به منظور دوری جستن از آسیب وارده و مخاطرات آن، منطق حکم می کند تا افراد با ریسک برخورد معقولانه داشته باشند که یکی از این فرایندها انتقال ریسک است؛ از طریق این فرایند یک نفر با ریسک تغییرات قیمت دارایی یا سهام خود با خریدن دارایی یا سهام دیگری که تغییرات قیمت آن برعکس دارایی اول است، مقابله نماید. بیمه، طریقه دیگر انتقال ریسک می باشد. در این رابطه، با پرداخت مبلغ ناچیز و مشخصی تحت عنوان حق بیمه از طرف یک نفر، نفر دوم یعنی شرکت بیمه و طبق قرارداد منعقد، تعهد می نماید در محدوده مشخصی زیان وارده به نفر اول یا از طرف وی به نفر سوم (شخص ثالث) را جبران نماید.

از سوی دیگر، در طی دو دهه اخیر مسئله شکایت علیه حسابرسان، تبدیل به یکی از اساسی ترین مشکلات حسابرسان شده است؛ همچنان که آمار ارائه شده این امر را تایید

می‌کند؛ برای مثال در آمریکا شش موسسه بزرگ حسابرسی در سال ۱۹۸۳ با سه شکایت رو به رو بودند، این در حالی است که شکایت علیه همین موسسات در سال ۱۹۹۳، ۲۱۰ مورد بوده است. این شش موسسه گزارش کرده اند که، مبالغی که آنها

بابت خسارت، کاهش شکایت‌های احتمالی و حفظ اعتبار خود پرداخت کرده اند، از ۲/۶ درصد کل درآمد در سال ۱۹۸۳، به ۱۲ درصد در سال ۱۹۹۳ میلادی افزایش یافته است.

پرات و استیس (۱۹۹۸) گزارش کرده اند، میزان دادخواهی حسابرسان در آمریکا از سال ۱۹۵۸ تا ۱۹۹۴، ۳۰۰ درصد افزایش یافته است. طبق گزارش مرکز کیفیت حسابرسی (۲۰۰۸) خسارت‌های پرداختنی از سوی حسابرسان آمریکایی، بابت شکایت علیه آن‌ها، در ۳۶۲ مورد جمعاً به مبلغ ۵/۶۶ میلیارد دلار بوده است. همچنین در این دوره ۱۴۷ مورد ادعای خسارت علیه حسابرسان وجود داشته است و هر کدام حداقل ۱۰۰ میلیون دلار ادعای خسارت کرده اند که در مجموع نزدیک به ۲۱۰ میلیارد دلار می‌شود. در دیگر کشورهای توسعه یافته نیز از این روند، حالت صعودی به خود گرفته است؛ برای مثال طبق گزارش بنیاد حسابداران رسمی انگلستان و ولز (۱۹۹۴) در انگلستان شکایت علیه حسابرسان به طور روز افزون در حال افزایش است. در ایران هرچند آمار رسمی در خصوص شکایت علیه حسابرسان در دسترس نیست، اما شواهد نقلی نشان می‌دهد که در سال‌های اخیر میزان شکایت علیه حسابرسان افزایش یافته است. شکایت علیه حسابرسان علاوه بر تحمیل خسارت‌های هنگفت، هزینه‌های غیر مستقیمی را نیز بر حسابرسان و حرفه تحمیل می‌کند. شکایت علیه حسابرسان می‌تواند به شهرت اخلاقی و اعتبار حرفه‌ای آن‌ها آسیب برساند و بدین طریق باعث شود حسابرسان شبه درآمد‌های هنگفتی را از دست دهند. همچنین شکایت علیه حسابرسان ممکن است منجر به افزایش حق بیمه مسئولیت آن‌ها گردد.

طرح بیمه مسئولیت حرفه‌ای حسابرسان به عنوان یک طرح تکمیلی در کنار دیگر محصولات صنعت بیمه در جوامع امروزی کاربرد مثبتی دارد. با بررسی‌ها و بحث‌های کارشناسی که در دو حوزه حسابرسی و بیمه انجام خواهد گرفت و با احتمال وجود نواقصی در آن، در مجموع می‌تواند به عنوان یک طرح مثبت در نظر گرفته شود.

استفاده کنندگان از این تحقیق را در صورت اجرای این طرح می توان به شرح زیر معرفی کرد:

کلیه شرکت های بیمه در کشور، که می توانند فعالیتشان را گسترش دهند.

کلیه موسسات حسابرسی و حسابرسان در سراسر کشور، که می توانند ریسک عملکرد حرفه ای حسابرسی خود را کاهش دهند و باعث افزایش کارایی و بهبود عملکرد حرفه ای خویش شوند.

بیمه های مسئولیت در عمده فعالیت های اقتصادی و اجتماعی و توسعه آن ها نقش موثری ایفا می کند که به طور اجمال به برخی از تاثیرات آن ها در عرصه های مختلف اشاره می کنیم:

نقش بیمه مسئولیت در توسعه فعالیت های اقتصادی:

(الف) تامین امنیت حرفه ای

(ب) صیانت نیروی انسانی مولد و ایجاد اشتغال

(پ) حمایت از ارائه دهندگان و مصرف کنندگان خدمات حرفه و ارتقای کیفیت آن

(ت) نقش حمایتی در اجرای بهینه مسئولیت های قراردادی عام و خاص

نقش بیمه مسئولیت در توسعه فعالیت های اجتماعی:

(الف) آگاهی فعالان حرفه و جامعه از مسئولیت های خودشان

(ب) بیمه مسئولیت عاملی برای حل اختلاف

(پ) گسترش بیمه های مسئولیت و کاهش دعاوی ارجاعی به مراجع قضایی

نتیجه گیری

بیمه مسئولیت حرفه ای حسابرسان، به جسارت و آزادی عمل آنان منجر می شود و عاملی برای تامین امنیت شغلی حسابرسان در جامعه و کاهش ریسک عملکرد حسابرسی

است و همچنین به تخصیص بهینه منابع منجر می شود و عاملی برای حل اختلافات و ایجاد صلح و سازش در جامعه است.

اغلب حسابرسان و مدیران موسسات حسابرسی معتقدند که بیمه مسئولیت حرفه ای حسابرسان، به جلوگیری از توقف فعالیت آنان منجر می شود، و این بیمه عاملی برای حفظ منافع عمومی و نیز جهت توسعه اقتصادی کشور است. این بیمه به افزایش آگاهی جامعه از حرفه حسابرسی منجر می شود و برای جلب اعتماد گروه های ذی نفع از گزارش های حسابرسی شده و در جهت نیل به جامعه مدنی به عنوان یکی از اهداف دولت قرار دارد و نیز باعث افزایش آگاهی اشخاص ثالث از این مسئولیت می شود.

بیمه مسئولیت حرفه ای حسابرسان بر پذیرش کار توسط موسسه حسابرسی و کارائی حسابرسان و همچنین بر کنترل کیفیت کار حسابرسان و کیفیت خدمات حسابرسی موثر است. علاوه بر آن حسابرسان مستقل بیمه مسئولیت اجتماعی و حرفه ای را بر کاهش ریسک شهرت اخلاقی خود موثر می دانند و ارتباط منفی و معنا داری میان بیمه مسئولیت اجتماعی و حرفه ای و ریسک شهرت اخلاقی حسابرسان وجود دارد از نظر حسابرسان و مدیران حسابرسی، امکان بیمه کردن مسئولیت حرفه ای حسابرسان وجود دارد و علاوه بر آن ضرورت استقرار این بیمه نیز در ایران احساس می شود.

منابع

امیر خسرو، هادی، ۱۳۸۴، بررسی ضرورت ایجاد بیمه مسئولیت حرفه ای حسابرسان در ایران

گلی، علی، خوزین، علی، اشرفی، مجید، نادریان، آرش، ۱۳۹۹، بررسی نقش بیمه مسئولیت اجتماعی و حرفه ای حسابرسان بر ریسک شهرت اخلاقی و کیفیت حسابرسی با استفاده از رویکرد دلفی و معادلات ساختاری

اصغر زاده، جواد، زینب، نعمتی، ۱۳۹۳، بررسی تاثیر بیمه مسئولیت حرفه ای حسابرسی بر روی کارایی حرفه حسابرسی